

situation to bring to justice those responsible. This approach should serve as a model for legislative activities in combating human trafficking in Ukraine.

Keywords: *European Union, human trafficking, EU Expert Group on Human Trafficking, European coordinator on combating human trafficking, Europol, Eurojust.*

УДК [343.35:351.743]«1920»(477)

В. А. ГРЕЧЕНКО,

*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
факультету № 6 (права та масових комунікацій)
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРОТИДІЯ ПОРУШЕННЯМ ЗАКОННОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ УСРР У 1920-ТІ РОКИ

Розглянуто деякі негативні аспекти в діяльності міліції в радянській Україні в період нової економічної політики – хабарництво та зловживання владою. Проаналізовано причини цього явища. Розглянуто конкретні випадки виявів корупції та спроби протидії їй.

Ключові слова: *Україна, міліція, законність, корупція, нова економічна політика.*

Grechenko, V.A. (2016), "Combating legality violations within militia activities of Ukrainian SSR in 1920s" ["Protydiia porushenniam zakonnosti v diialnosti militsii USRR u 1920-ti roky"], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 24–31.

Постановка проблеми. Історія радянської міліції – це не лише історія протидії злочинності, де міліція виступала активним борцем із криміналітетом. Це також й історія протидії зловживанням у власних лавах, яка почалася разом з утворенням власне радянської міліції. Ця проблема набула суттєвої гостроти у 1920-ті роки з упровадженням непу, поширенням товарно-грошових відносин, тяжких соціально-економічних умов та низького рівня життя, викликаних руйнацією Першої світової та Громадянської воєн. Немає необхідності обґрунтовувати, що протидія злочинності у власних лавах була актуальною і в наступні роки і є такою ж і зараз. Її подолання – важливе завдання становлення поліції в Україні.

Стан дослідження. Незважаючи на актуальність, ця тема не користувалася популярністю. Вважалось недоцільним акцентувати увагу на злочинності в самій міліції. Тому слід відзначити у цьому аспекті лише дослідження українського історика О. К. Міхеєвої [1–3], яка зробила суттєвий внесок у розробку цієї проблеми і стала тут до певної міри першовідкривачем.

Виклад основного матеріалу. Про негативні явища доби становлення міліції в УСРР писав у своїх спогадах співробітник Харківського губрозшуку тієї пори Г. Слуцький: «В той час кримінальний розшук займався багатьма речами, які не мали безпосереднього стосунку до розшукової роботи... Чимало співробітників було звинувачено у хабарництві, зв'язках зі

злочинним світом та дискредитуванні влади... Такий стан речей мав місце приблизно до середини 1923 року» [4, с. 97].

Свідчення Г. Слуцького підтверджуються численними фактами. Як приклад порушення законності з боку працівників міліції можна навести матеріали з архівної кримінальної справи щодо перевищення влади співробітниками Харківської міліції Н. Ф. Федосовим та І. Я. Байдою. У червні 1922 р. ці працівники міліції, перебуваючи у нетверезому стані, намагалися вдертися до квартири якогось Баранникова в м. Харкові, заявляючи, що їм треба зробити в нього обшук. На шум вийшов його сусід Д. І. Федотов – слюсар заводу «Електросила» (нині Харківський електромеханічний завод), який став вимагати ордер на обшук. Ордер не було пред'явлено, роздязненого Федотова вивели з будинку, почали бити, в тому числі руків'ям нагана. Але це побачили люди, які були на вулиці, міліціонери кинули Федотова і втекли. Федотов прибіг до помічника начальника міліції 9-го району м. Харкова Сабілова, який затримав та роззброїв міліціонерів.

Бюро комуністичного осередку заводу «Електросила» надіслало листа до ревтрибуналу при губвиконкомі з проханням розслідувати цю справу і притягти міліціонерів до суворої відповідальності. Цей лист є дуже характерним для того часу і не випадково знаходиться в архівній кримінальній справі на першій сторінці. Не дивує й те, що ще до суду орган низової

компарторганізації вимагає суворо покарати міліціонерів. Слідчий у цій справі Аксельрод написав заключну постанову, де виклав суть справи і, керуючись ст. 210 КПК, постановив віддати під суд Н. Ф. Федосова та І. Я. Байду за обвинуваченням обох у тому, що, «будучи міліціонерами Червоної міліції, дискредитують владу, перевищуючи таку, тобто здійснили дію, яка явно виходить за надані їм повноваження і права та супроводжується насиллям і застосуванням зброї» [5, арк. 62–63].

Помічник прокурора Харківського губтрибуналу Козаренський у своїй постанові встановив, що обвинувальний висновок відповідає вимогам ст. 214 КПК і обставинам справи, запропонував Розпорядчому засіданню затвердити вказаний висновок і віддати обвинувачених під суд, змінивши запобіжний захід на арешт. Судове засідання, яке розпочалося 30 січня 1923 р., заслухало покази підсудних, свідків, дебати сторін, останнє слово підсудних. Федосов був засуджений до 4 років ув'язнення, однак, підпавши під амністію, отримав 2 роки позбавлення волі і 2 роки поразки в правах. Його співучасник Байда відповідно – 3 роки і 1,5. Прохання засуджених про помилування було відхилено Президією ВУЦВК [5].

У січні 1923 р. трибунал у Харкові протягом 8 днів розглядав справу начальника лінійного карного розшуку Лапарєва і частини його агентів. 30 січня після восьмигодинної наради о пів на третю ночі трибунал за напруженої уваги аудиторії, яка, незважаючи на пізній час, залишилася чекати рішення суду, оголосив вирок. Трибунал установив, що начальник лінійного розшуку Лапарєв допускав і потурав зловживанням підлеглих, робив незаконні арешти, чинив опір законним діям ревізійної комісії, висував проти негодних йому осіб необґрунтовані обвинувачення, привласнював речові докази, розкрадав продукти, складав підроблені акти і, нарешті, провокував давання хабара. Трибунал засудив Лапарєва до вищої міри покарання – розстрілу, але із застосуванням амністії знизив покарання до 10-річного позбавлення волі. Заступник Лапарєва Кириленко був засуджений із застосуванням амністії до 2-х з половиною років. Уповноважений розшуку Орленко, який робив неодноразово незаконні обшуки, арешти, відбирав з корисливою особою метою під час обшуків речі, що не підлягають вилученню, після застосування амністії – до 2-х з половиною років. Інформатор Бірюков, що провокував хабарі і приховав своє кримінальне минуле при вступі на службу, – до 3-х років і 3-х місяців із застосуванням амні-

стії. Інші, визнані винуватими в пияцтві й дискредитації влади, частково у привласненні речових доказів, в укладанні підроблених актів, були засуджені до різних строків позбавлення волі, а після застосування амністії від покарання були звільнені [6, с. 57].

А ось інший документ, датований 16 травня 1923 р. Начальник Полтавської окружної міліції Олександр Поляков провів дізнання щодо злочинних дій підлеглих йому начальника резерву С. П. Мірошніченка, комвзводу Ф. Г. Пастухова, старшого міліціонера О. Л. Демочка. Дізнанням було встановлено, що в ніч на 1 і 2 травня старший міліціонер Демочко приводив з кухні, де знаходилися заарештовані дівчата, одну з них в канцелярію резерву, а потім з нею ночував на кухні. У ту ж ніч начальник резерву Мірошніченко і комвзводу Пастухов, повернувшись із міста, були п'яними, зажадали від заарештованих дівчат, які знаходилися в кухні, відкрити їм двері, увійшли до кухні і лягли спати між дівчатами: перший – із Склярвою, а другий – з Федорченко. Мірошніченко цілував Склярвою, силою підкручував її під себе, маючи намір звалтувати, і за опір ляв її, називаючи повією. Потім він порвав панталони Федорченко, вона кричала і цим врятувала свою честь. Скадченкова Галина показала, що Мірошніченко силою ліз під подол сукні до неї і до грудей торкався та наполягав, щоб вона віддалася йому. Начальник Полтавської окружної міліції ухвалив: начальника резерву Мірошніченка С. П., 26 років, партійного, обвинуваченого в посадовому злочині, передбаченому ст. 106 і 109 Кримінального кодексу, комвзводу Пастухова Ф. Г., 26 років, безпартійного – в посадовому злочині, передбаченому ст. 105 і 109 і застосовуючи ст. 117 цього ж Кодексу, і старшого міліціонера Демочка О. Л., 24 років, безпартійного, обвинуваченого в посадовому злочині, передбаченому ст. 109 цього ж Кодексу, віддати до суду, звільнивши їх усіх від займаних посад із виключенням зі списків міліції [7, с. 473–475].

Виїзна сесія Револьюційного трибуналу розглянула 18 травня 1923 р. в місті Бердичеві справу начальника Бердичівського ДПУ Примака та його найближчих співробітників – начальника повітової міліції Челованя, начальника карного розшуку Кузьминського та ще кількох співробітників міліції, яких було притягнуто до відповідальності за хабарництво, здирництво та службові злочини. Підсудні брали великі хабарі золотом, сріблом та зерном, при цьому потурвали великим крадіжкам спирту з державних гуралень. Арештованого

директора одної з гуралень було звільнено за хабар. Суд засудив Примака, Челованя, Кузьминського та чотирьох їхніх співробітників до вищої міри кари – розстрілу. Інших обвинувачених засуджено до ізоляції на різні терміни з конфіскацією майна [6, с. 84].

Таке явище знайшло своє відображення і в тогочасних віршах (до речі, присвячених ювілею міліції), наприклад: «Ванька, брось свою амбицію, Поступай скорей в милицию – Будешь деньги защищать... Заорудуешь базарами – Получай себе все даром – и Хоть на печке отдыхай. Наплевать на всех грабителей, Но зато бери с просителей... Не житье, а просто рай» [8].

У 1925–1926 рр. були оприлюднені дві гучні справи щодо корупції та зловживань у міліції. Першою з них стала так звана «херсонська справа» 1925 р. Під слідством і судом опинилися працівники адмінвідділу окрвиконкому та окрміліції. Обвинувальний висновок складав 116 аркушів з детальним описом вчиненого 16-тьма працівниками цих органів. Тут містився перелік фінансових махінацій та розтрат, встановлено численні випадки пиятик, з бійками, погрожуваннями зброєю, звалтуваннями, запрошенням повій, з «кришуванням» потрібних людей – начальник відділу культів покривав власника готелю, начальник адмінвідділу домовлявся з перевіряльниками карного розшуку чи ДПУ. Так створювалася «кругова порука» місцевих представників радянської номенклатури, яка пов'язувала їх між собою спільною виною.

Свавілля й беззаконня торкалися різних аспектів життя та економічної діяльності. Наприклад, штрафи за адміністративні та інші порушення накладалися і знімалися довільно – як вважали за необхідне для власної користі. Так, з громадянки Гитлі Арганської було знято штраф за самогоноваріння у розмірі 50 рублів. Підставою стало її пояснення щодо того, що самогон їй був потрібний для персонального користування – для змазування грудей.

Розпочаті розслідування дали значний суспільний резонанс. Почалися перевірки і з боку компартійних органів. Протягом 8 днів – з 4 до 11 червня 1925 р. на Херсонщині працювала комісія ЦК КП(б)У з розслідування вказаних зловживань.

Виявилися факти тяганини в розгляді багатьох справ на стадії попереднього слідства та дізнання з 1922–1923 рр.: 26,6 % справ стосовно посадових злочинів лежали в шафах слідчих не менше одного року, 9,1 % – не менше двох років, 4,6 % – навіть більше двох років. Якщо до цих груп додати й тих, хто перебував під

слідством не менше шести місяців, то, на думку Комісії, можна вважати, що практично 60 % підозрюваних у скоєнні посадових злочинів через такий тривалий період розслідування могли спокійно жити з відчуттям фактичного уникнення покарання [1]. До суду було притягнуто 266 осіб, у тому числі 27 начальників і співробітників міліції, 5 народних суддів і слідчих [9].

4 липня 1925 р. основним винуватцям херсонської справи було винесено вирок: начальника Херсонського окружного адміністративного відділу А. П. Сафронова та начальника Херсонської окружної міліції й заступника начальника окружного адміністративного відділу Г. А. Дитмара засудили до розстрілу; начальника кінного резерву Шаханова, помічника начальника міліції й кримінального розшуку Ф. Г. Купцова, начальника відділу культів Є. М. Титушкіна – до 10 років позбавлення волі із суворою ізоляцією; утримувача готелю С. А. Меєркова – до 6 років позбавлення волі із суворою ізоляцією. Інші обвинувачені були засуджені до ув'язнення терміном від 1 до 5 років. Однак стосовно А. П. Сафронова й Г. А. Дитмара суд постановив клопотати перед ВУЦВК щодо пом'якшення покарання на підставі їхніх революційних заслуг [10]. Розстріл замінили ув'язненням. За статтею 105 (зловживання владою) Кримінального кодексу УСРР було засуджено 70 осіб, за статтею 106 (перевищення влади) – 31, за статтею 113 (розтрати та привласнення) – 130, за статтею 114 (хабарництво) – 31 особу [9].

У 1926 р. «прогриміла» «київська справа» міліції. Вона вражала своєю масштабністю. У Києві 15 квітня 1926 р. перед виїзною сесією Верховного Суду УСРР постало 113(!) обвинувачених міліцейських працівників (з яких 16 – члени партії) та пов'язані з ними громадяни [11].

Факт системної злочинності в київській міліції викрився випадково. У квітні 1925 р. помічник начальника київської губміліції Малишев був призначений начальником окружної міліції в Черкасах. Під час передачі посади Малишевим заступникові начальника київської губміліції Фрадью була виявлена розтрата в 9000 руб., зроблена Малишевим і касиром губміліції Валовим. Малишев у розтраті зізнався і тут же вказав на причетність до цієї розтрати самого Фрадья.

Крім того, відомий бандит Кельманський (на прізвище Мунчик) перед розстрілом за вироком суду подав заяву на ім'я київського прокурора із проханням приїхати до нього та розповів йому й старшому слідчому про зв'язок

міліції зі злочинним світом, який виявлявся у звичайному розподілі награваного. За справу взялося ДПУ, і через деякий час було встановлено, що начальник київської губернської міліції й завідувач адміністративного відділу губвиконкому Федір Коваленко через свою дружину Лідію Коваленко регулярно отримували «підношення» від начальників районів, наглядачів та простих громадян, зацікавлених у вирішенні будь-якого питання на свою користь. Ф. Коваленко застрелився сам у своєму кабінеті. Тож судові слухання розпочалися вже без головного обвинуваченого. Сам він до призначення в Києві працював начальником губернської міліції в м. Харкові. За повідомленнями свідків, уже там, у Харкові, Ф. Коваленко завів «добру» традицію «подарунків» від підлеглих у вигляді продуктів та вина. У Києві масштаби діяльності стали значно більшими. У цілому ж на суді йшлося про те, що він брав хабарі з начальників районних міліцій, покривав злочинні дії своїх підлеглих, «підзаробляв» на закупівлях для міліції, відчутно «переплачуючи» постачальникам (за один із прикладів була наведена ситуація із купівлею свистків для міліції – громадяниці Шкодіній у Харкові було виплачено за 9 тис. штук свистків 4,5 тис. рублів, по 50 копійок за штуку, тоді як у Києві ті ж самі свистки можна було б купити за 900 руб., по 10 копійок за штуку).

Правою рукою Ф. Коваленка став його заступник – Сергій Фрадько, член компартії з 1915 р., робітник, у міліцію прийшов із Червоної Армії, де обіймав командні посади. Саме йому приписували організацію корупційних зв'язків зверху донизу в київській міліції. Міліціонер отримував хабар від пересічного громадянина, передавав наглядачу, наглядач – начальнику району, а останній або персонально, або через вістового передавав «вищій інстанції» – Ф. Коваленку й С. Фрадьку. Начальники районних міліцій отримували гроші від наглядачів, які «закріплювали» за собою низку магазинів, лавок, готелів, від власників яких отримували щомісячну данину (переважно грошима, однак не нехтували речами й продуктами). Особливо відзначилися в цьому плані три райони міліції Києва – Центральний, Либідський і Подольський (Петровський). Тут «податки» збирали із власників готелів, магазинів, будинків розпусти, самогонщиків, продавців спирту, непманів (як крупних, так і дрібних). У Либідському районі дружина начальника міліції Едуарда Раймана сама ходила по магазинах й накладала на торговців «податки» на ко-

ристь чоловіка. У разі, якщо хтось відмовляв у виплаті, начальник міліції відправляв до «неплатника» наряд міліції з обшуком. Обшуки обставлялися таким чином, щоб завдати якомога більшої шкоди підприємцеві – ламали підлогу, в ресторанах затримували продаж обідів, у готелях обшуки проводили вночі, спеціально, щоб потурбувати клієнтів. Важливим моментом є те, що більшість з обвинувачених протягом усього часу розгляду їхньої справи в суді визнали окремі факти власної злочинної діяльності, однак не усвідомили в повній мірі злочинного характеру власних дій: «Ну промахнувся, зробив пару помилок і за це потрапив у злочинці! ... За пляшку вина, за фунт ковбаси – злочинці!» [11].

На стадії судового розгляду виявилися цікаві деталі, які свідчили про оцінку роботи працівників київської міліції з боку їх співучасників – теж підсудних, але не співробітників міліції. Один із підсудних, Гельфанд, власник ресторану-готелю «Марсель», під час допиту формулює своє бачення дій міліції та дає диференціацію її працівників. Він поділяє низових працівників міліції, які були «руками» керівництва у збиранні хабарів, на «порядних» (таких, що брали гроші та робили за це послугу) та «непорядних» (які брали гроші й одразу про це забували). Порядність, як вірно зазначає О. Міхєєва, співвідносила у Гельфанда не із законом на рівні держави, а з правилами позадержавного «чесного» (з точки зору представника ринкової моделі) обміну на рівні міжособистісних стосунків. Разом з тим, як було встановлено судом, система хабарництва охоплювала не всіх працівників міліції, а лише тих, які зрозуміли натяки керівництва та погодилися на таку систему стосунків в обмін на покращення умов роботи та кар'єрний ріст [3, с. 114].

За результатами розгляду в суді справи головні обвинувачувані С. Фрадько (заступник начальника Київської губернської міліції), Менабде (начальник міліції Центрального району м. Києва), Горський-Умнов (начальник активної частини розшуку й уповноважений ДПУ), Малишев (помічник начальника міліції по Проміліції) виїзною сесією Верховного Суду були засуджені до розстрілу. Засуджені подали до ВУЦВК прохання про помилування, яке було відхилено. Усі засуджені до розстрілу були страчені [2, с. 105].

У загальній структурі злочинності посадові злочини становили близько 7 % серед працівників правоохоронних органів (з урахуванням результатів чисток) – 10–15 % від загального числа працюючих [1, с. 260].

За порушення законності з міліції тоді звільняли не лише керівників губернського рівня чи рядових міліціонерів, а й навіть наркома внутрішніх справ. У кінці 1923 р. посаду наркома внутрішніх справ УСРР обіймав І. Г. Николаєнко (з 21 вересня 1923 р. до 1 січня 1924 р.). Напередодні 1924 р. він був звільнений за... пияцтво! Про це свідчить рішення Центральної контрольної комісії при ЦК КП(б)У, яка в грудні провела спеціальне розслідування поведінки наркома. Її рішення було таким: «За появу на вулиці в нетверезому стані та буйність у районній міліції т. Николаєнку винести сувору догану зі зняттям з роботи в НКВС» [12]. Це був перший і останній випадок в історії українських радянських органів внутрішніх справ, коли їхнього очільника офіційно звільняли з посади за пияцтво. Проте слід зазначити, що це був лише привід до звільнення. Адже І. Г. Николаєнко під час внутрішньопартійної дискусії 1923 р. знаходився на боці опозиції, активно виступав на її підтримку, що й стало реальною причиною його звільнення. Так, 22 жовтня 1923 р. у Харкові відбулося розширене засідання політбюро ЦК КП(б)У, на якому були присутні 44 представники її керівної верхівки. Вони обговорили внутрішньопартійне становище у зв'язку з листом Троцького та заявою 46-ти. У листі та заяві критикувалася економічна політика керівництва держави та недемократичний режим, що склався у самій компартії [13, с. 173–177]. У виступі Николаєнка містилася пропозиція зважено підійти до обговорення документів опозиції, щоб не нашкодити партійній єдності і «не вибивати» з керівництва Троцького. Проте його пропозиція не була підтримана, а діяльність опозиції розкритикували. Вже після голосування Николаєнко, зазначивши, що ухвалення резолюції означає «заклик до розколу», вніс ніким не підтриману альтернативну резолюцію, в тексті якої вказувалося: «Питання про незгоди між групою Троцького і політбюро ЦК РКП впливає з особистих зіткнень між окремими членами політбюро, що нагромадилися у процесі революційної боротьби... Викорінення незгод можливе тільки через партійний з'їзд шляхом персональних комбінацій». На боці Троцького Николаєнко опинився і після публікації 11 грудня 1923 р. у газеті «Правда» його нового листа «Новий курс». Уже 14 грудня на своєму розширеному засіданні політбюро ЦК КП(б)У ухвалило резолюцію із засудженням дій «опозиції», проти голосував лише Николаєнко [14]. Така опозиційність, як бачимо, дорого йому коштувала, хоча формально рішення щодо нього було прийняте відповідно до закону.

Причини порушень законності в діяльності міліції намагався проаналізувати начальник міліції та розшуку УСРР І. К. Якимович. Він зазначав, що зловживання в міліції мали місце в адміністративних органах Херсона, Маріуполя, Первомайська, Тульчина, Києва, а їх причини майже всюди одні й ті самі – засмічення рядів міліції й розшуку випадковим, нестійким елементом, що потрапив в міліційно-розшукове середовище не за покликанням, не для участі в роботі з підтримання порядку, безпеки і впровадження законності серед населення міста й села, а для того, щоб проникнути в органи міліції й розшуку та мати ще особливий «побічний заробіток». Другим не менш сильним чинником причетності працівників міліції та розшуку до тих чи інших упущень, порушень або кримінально карних проступків, пов'язаних зі здирством, хабарництвом, покриттям злочинів і розтратою, було надзвичайно погане матеріальне забезпечення. Нерідко надмірна 16–18-годинна праця на селі рядового працівника оплачувалася заробітком від 10 до 25 руб. на місяць залежно від району. В містах наглядачі і помначрайону отримували від 18 до 48 руб. на місяць частенько при численній сім'ї і за відсутності квартири. Потім – переваженість роботою міліційно-розшукових органів за завданнями різних відомств і організацій, що до їх компетенції не відносяться; послаблення уваги до них і відсутність постійного нагляду за їх роботою з боку місцевих партійних, радянських і професійних організацій. До того ж – слабка культурно-політвиховна робота серед працівників. Усе це стало найголовнішими причинами причетності працівників міліції та розшуку до тих чи інших зловживань або злочинних діянь.

І. К. Якимович наголошував, що скоро розпочнеться чистка міліції й розшуку. Для цього була створена комісія з чистки під головуванням народного комісара внутрішніх справ В. А. Балицького за участю представників від ряду відомств. На місцях розпорядженням центральної комісії створювалися аналогічні окружні комісії під головуванням відповідальних представників виконкомів за участю представників прокуратури, ДПУ та місцевих радянських і професійних організацій [15].

У травні 1926 р. у журналі «Адміністративний вісник» було вміщено повідомлення про діяльність колегії НКВС і відділу міліції та розшуку УСРР щодо підсумків чистки в лавах міліції. В ньому, зокрема, йшлося: «Звітний рік потрібно назвати надзвичайним роком в історії цих органів. Причиною цьому служить

те, що виявилось в цьому році моральне розкладання деяких частин цього великого складного апарату. В результаті виникли ряд судових процесів працівників міліції і розшуку в цілому ряду округів: Херсонському, Маріупольському, Київському та ін. Хвиля цих процесів змусила звернути найсерйознішу увагу на особовий склад міліції і розшуку, а також на вивчення причин злочинності, що кореняться в умовах служби і побуту їх працівників. З цією метою, за директивою найвищих законодавчих органів УСРР, був зроблений всеукраїнський перегляд особового складу органів міліції і розшуку («чищення»). Перегляду піддавалися усі без виключення працівники міліції і розшуку, незалежно від посад, що вони їх обіймали, а

також склад адміністративних відділів. Робота по перегляду особового складу тривала більше півроку. В результаті було знято з посад 11,6 % усього переглянутого складу. Перегляд був дуже суворим, і знімали з посад не лише за вчинені злочини або за підозру в них, але і за пияцтво, неналежний спосіб життя, невідповідність службі і т. п. причини, та все ж відсоток знятих виявився нижчий відсотка вичищених під час Всеукраїнського чищення міліції і розшуку 1923 р. (15 %). Зі знятих 7,9 % притягнуто до кримінальної відповідальності» [16, с. 23].

Злочинність у міліції й розшуку України згідно з висновками народного контролю Робітничо-селянської інспекції, яка провела обстеження цих органів у 1927 р., була такою:

Назва	1925 р.		1926 р.	
	кількість	% від загального числа працівників	кількість	% від загального числа працівників
Зловживання владою, побиття арештованих	546	3,2	719	3,7
Присвоєння, розтрата і хабарництво	366	2,1	234	1,2
Самовільне залишення служби	307	1,8	356	1,8
Всього	1219	7,1	1309	6,7

За перше півріччя 1926/27 р. було зареєстровано 1607 випадків зловживань, що до загального числа працівників міліції і розшуку становить 7,6 %, з них на комсклад припадає 291, на нижчий склад – 1316 випадків. Як видно з наведених цифр, незважаючи на проведене чищення рядів міліції та розшуку України в 1926 р., внаслідок чого 11,5 % усього складу було звільнено, злочинність серед працівників міліції й розшуку в 1926 р. різкого зниження не дала, а в 1926/27 р. дала незначне підвищення. Звертаючись до видів зловживань, необхідно констатувати різке падіння випадків хабарництва. На противагу 1925/26 р., коли великий відсоток зловживань припадав на хабарництво й у більшості випадків на командний склад міст (під час чистки міліції й розшуку України в 1926 р. – найбільший відсоток знятих за хабарництво), 21 % торкнувся комскладу. В 1926/27 р. цей вид злочинності носить одиничний характер взагалі і стосовно командного складу зокрема.

Із проглянутих справ про хабарництво відзначається, що хабародавці в більшості випадків – це торговці і самогонники, а в окремих випадках – службовці й робітники, причому хабарі з боку торговців і самогонників даються в основному за знищення протоколів з виявлення самогону та за порушення обов'язкових

постанов. Головні види зловживань серед працівників міліції були такі: привласнення, розтрата, перевищення влади, використання службового стану та дискредитація міліції [17].

У харківській міліції, за даними адміністративно-міліцейської секції Харківської міськради, станом на 1 травня 1930 р. злочинність серед працівників міліції, щодо яких порушувалися кримінальні справи і які були притягнені до кримінальної відповідальності, така: 1 квартал 1928/29 р. – 40 справ, 2 – 52 справи, 3 – 38 справ, 4 – 39 справ; 1 квартал 1929/30 р. – 41 справа, 2 – 33 справи [18, арк. 18]. З усієї кількості порушених справ значна кількість припадає на посадові злочини, які в більшості через незначність закінчувалися накладенням дисциплінарних стягнень. З наведених вище цифр видно, що загальна кількість кримінальних справ, порушених щодо працівників міліції, поквартально зменшувалася у зв'язку з посиленням виховної роботи серед співробітників міліції.

Висновки. Таким чином, порушення законності з боку працівників міліції в 1920-ті роки було досить поширеним явищем і серйозною проблемою. Разом з тим слід відзначити, що з цим явищем велася певна боротьба і до порушників застосовувалися достатньо суворі заходи, аж до розстрілу. Проте подолати ці

негативні прояви в роботі міліції не вдалося, що було пов'язано з низкою таких об'єктивних чинників, як низький рівень загальної культу-

ри, тяжке матеріальне становище, недостатня робота з кадрами.

Список використаних джерел

1. Міхеєва О. К. Випробування владою: посадова злочинність радянської номенклатури великих міст в Україні часів непу (за матеріалами херсонської справи) / О. К. Міхеєва // Схід – Захід. – 2011. – Вип. 15. – С. 243–263.
2. Міхеєва О. «Київська справа»: корупція в українській міліції 1920-х років / Оксана Міхеєва // Схід. – 2011. – № 2 (109). – С. 101–105.
3. Міхеєва О. Критичний дискурс-аналіз та його інтерпретативні можливості щодо публікацій у періодичній пресі (за матеріалами справи київської міліції 1925–1926 рр.) / О. Міхеєва // Схід. – 2011. – № 3 (110). – С. 111–114.
4. Коцан І. Д. Міліція Харківщини у 1917–1930 рр. : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Коцан Ігор Дмитрович. – Харків, 2003. – 190 с.
5. Державний архів Харківської області, ф. Р-870, оп. 1, спр. 1, арк. 1–74.
6. Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали (1917–2017 рр.) : у 6 т. : наук. вид. / [авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Н. Ярмиш, Т. О. Проценко, В. О. Криволапчук, В. М. Чисніков, Т. А. Плугатар, В. А. Довбня, О. В. Кожухар] ; за заг. ред. А. Б. Авакова ; ДНДІ МВС України. – Т. 3. Народний комісаріат внутрішніх справ Української СРР (грудень 1922 р. – грудень 1930 р.). – Київ, 2015. – 940 с.
7. Погода Ю. В. Історія міліції Полтавщини (матеріали, документи) / Ю. В. Погода, О. Б. Цветов. – Полтава : Барз Інк., 2004. – 500 с.
8. Симонов А. Шестой милицейский октябрь / А. Симонов // Революционный страж. – 1923. – № 3–4. – С. 34–35.
9. Центральний державний архів громадських організацій України (ЦДАГО України), ф. 1, оп. 6, спр. 73, арк. 292–293.
10. Приговор по делу о злоупотреблениях в Херсонской милиции // Коммунист. – 1925. – 4 июля.
11. Орлов А. 113. (К делу киевской милиции) / А. Орлов // Коммунист. – 1926. – 13 апр.
12. Чисніков В. Нарком із «робітничої опозиції» / Володимир Чисніков // Іменем Закону. – 2014. – № 36 (5942). – С. 26–27.
13. Греченко В. А. Становлення та утвердження тоталітарної партії в Україні (1918–1941 рр.) : монографія / В. А. Греченко, О. В. Головка. – Харків : НікаНова, 2012. – 402 с.
14. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 6, спр. 40, арк. 131.
15. Якимович І. К. О задачах чистки рядов милиции и розыска республики / И. К. Якимович // Адміністративний вісник. – 1925. – № 1–2. – С. 5.
16. Про діяльність колегії НКВС та відділу міліції та розшуку УСРР // Адміністративний вісник. – 1926. – № 7. – С. 20–25.
17. Центральний державний архів вищих органів влади України (ЦДАВО України), ф. 5, оп. 3, спр. 475, арк. 22–48.
18. ЦДАВО України, ф. 1, оп. 6, спр. 526, арк. 7–20.

Надійшла до редколегії 25.04.2016

ГРЕЧЕНКО В. А. ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НАРУШЕНИЯМ ЗАКОННОСТИ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МИЛИЦИИ УССР В 1920-Е ГОДЫ

Рассмотрены некоторые негативные аспекты в деятельности милиции в советской Украине в период новой экономической политики – взяточничество и злоупотребление властью. Проанализированы причины этого явления. Рассмотрены конкретные случаи проявлений коррупции и попытки противодействия ей.

Ключевые слова: Украина, милиция, законность, коррупция, новая экономическая политика.

GRECHENKO V. A. COMBATING LEGALITY VIOLATIONS WITHIN MILITIA ACTIVITIES OF UKRAINIAN SSR IN 1920S

It is noted that the history of the Soviet militia – is not only the history of crime combating, where the militia acted as an active fighter against criminals. It is also the history of combating abuse in their own ranks, which began with the formation of the Soviet militia. This problem has become significant acute in the 1920s with the implementation of the New Economic Policy (NEP), the proliferation of commodity and money relations, serious socio-economic conditions and low living standards caused by the destruction of the First World War and the Civil War. Crime combating within the ranks of the militia was relevant in the coming years and now is the same. To overcome it – is an important task of establishing a new police in Ukraine.

Despite the relevance this topic is not popular. It was considered inappropriate to focus on crime within the police force.

The author has systematized the material on this topic; has considered some of the negative aspects of the militia activities of the Soviet Ukraine during the period of the NEP – bribery and power abuse; has analyzed the causes of this phenomenon. The author has studied the most resonant cases concerning the abuse by the militia officers during this period – «Kherson Case», «Kiev Case», measures that were taken regarding the perpetrators out of the militia. The author has also demonstrated the attitude of the militia leading staff to the causes of these phenomena and the measures taken to overcome them. Some statistics on crime among militia officers have been provided.

It has been summarized that violations of the law by militia officers in 1920s were quite common and very serious problem, but this phenomenon was struggled, quite strict measures even the death sentence were used to the violators. But to overcome these negative effects within the militia activities failed, which was due to a number of objective factors such as low level of general culture, difficult financial situation, lack of work with personnel.

Keywords: Ukraine, militia, legality, corruption, new economic policy.

УДК 340.0:340.1

Л. І. КАЛЕНІЧЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЯВИЩЕ ОБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА

Проаналізовано особливості конституційно-правової, кримінальної, адміністративної, цивільно-правової відповідальності як явищ об'єктивного права. Встановлено основні риси юридичної відповідальності як явища об'єктивного права. Сформульовано дефініцію юридичної відповідальності як явища об'єктивного права.

Ключові слова: відповідальність, юридична відповідальність, конституційно-правова відповідальність, кримінальна відповідальність, адміністративна відповідальність, цивільно-правова відповідальність, форми (види) відповідальності.

Kalenichenko, L.I. (2016), "Legal liability as a phenomenon of objective law" ["Yurydychna vidpovidalnist yak yavyshe obiektyvnoho prava"], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 31–37.

Постановка проблеми. Категорія юридичної відповідальності тісно пов'язана зі змістом поняття права, його гносеологічними та аксіологічними аспектами. Юридична відповідальність є однією з гарантій права, саме з її допомогою норми права реалізуються, втілюються в життя шляхом дотримання, виконання, використання, правозастосування.

Стан дослідження. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що проблема визначення категорії «юридична відповідальність» та її форм є однією з актуальних у кожній із базових галузей права. Конституційно-правова, кримінальна, адміністративна, цивільно-правова відповідальність неодноразово були предметом наукових досліджень Ю. Г. Барабаша, Л. М. Баранової, В. І. Борисової, І. Л. Бородіна, В. А. Гуменюка, Г. В. Джагупова, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, А. Ф. Моти, Ю. А. Пономаренка, С. Н. Приступи, І. В. Спасибо-Фатеевої, Є. В. Ткаченка та ін. Проте на сьогодні у сфері

конституційного, кримінального, адміністративного, цивільного права серед науковців немає однакової точки зору щодо сутності та змісту відповідних форм юридичної відповідальності. У загальнотеоретичній науковій літературі проблема визначення сутності юридичної відповідальності також є невирішеною, хоча була предметом досліджень таких учених, як Н. А. Берлач, В. К. Гришук, О. В. Іваненко, В. А. Кожухар, Д. А. Ліпінський, М. Б. Мироненко, Н. М. Оніщенко, І. А. Сердюк, А. С. Шабуров, М. Д. Шиндяпіна, Л. С. Явич та ін.

У зв'язку з цим, а також беручи до уваги, що юридична відповідальність є явищем об'єктивного права, метою цієї статті є на підставі аналізу особливостей форм юридичної відповідальності як явищ об'єктивного права дослідити її специфічні риси, сформулювати дефініцію.

Виклад основного матеріалу. У загальній теорії права традиційно розрізняють поняття об'єктивного і суб'єктивного права [1, с. 252].